

обществено-исторически ситуации и събития. Фактът, че циганите не са имали своя държавност и своя писмена култура, че те винаги са заемали социални позиции в най-долните страти на обществото и т. н., подсказва, че техният интелектуален потенциал се е формирал и утвърждавал при изключително тежки и по начало негативно отразяващи се условия, фактори и причини.

Нещо повече. Ако се вземе под внимание този неотраден факт следва да се направи един неблагоприятен обобщаващ извод: интелектуалното формиране и развитие на циганите, както в миналите векове, така и в условията на нашето съвремие, са се намирали под натиска на негативно осмислена и насочена към тях обществено-историческа действителност. В този смисъл **циганската духовност**, особено в нейните културни пластове и измерения, не е строго автентична, а своеобразно фонова. Това е така, защото циганите винаги са живели в най-долните страти на обществото, винаги са контактували (като цяло, като общност, а не във всеки конкретен случай и с всеки конкретен техен индивид или група) с културата на тези страти и са съхранявали и развивали своята етнокултура винаги под доловимия или недоловимия натиск и влияние на последната.

Това обаче е само едната страна на проблема, едната тенденция във формирането, съществуването и развитието на ромската култура, а следователно и на ромската характерология. Едновременно и паралелно с нея обаче съществува, функционира и влияе и друга страна, друга тенденция, която също не бива да се премълчава и омаловажава, а още по-малко пък да се отрича. Става дума за това, че тежките условия на живот, екстремните ситуации, които традиционно съпътстват живота на циганите, неспирната борба за "корав залък хляб" - просто за физическото оцеляване, са развили и развиват в ромите силно подчертана реактивност, способност за бърза и жизненоспасяваща адекватна реакция към ставащото около тях и с тях, немалко креативни умения за приспособяване към всички и всякакви (при тях почти винаги отрицателни, трагични и дори съдбовни за съществуването им) условия и обстоятелства.

Именно този тежък, противоречив и съдбовен живот на